

dr hab., prof. WSEI Zbigniew B. GAŚ,
Wydział Nauk o Człowieku
Wyższa Szkoła Ekonomii i Innowacji
Lublin

**Recenzja rozprawy doktorskiej mgra Mikołaja STOLARSKIEGO pt.
*"Stopień zaspokojenia podstawowych potrzeb psychologicznych w
ujęciu E.L. Deciego i R.M. Ryana a efektywność realizacji wymagań
związanych z pracą"***

**opracowana na zlecenie
Rady Dyscypliny Psychologia
Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie**

Przedstawiona mi do recenzji rozprawa doktorska mgra Mikołaja Stolarskiego, zatytułowana *"Stopień zaspokojenia podstawowych potrzeb psychologicznych w ujęciu E.L. Deciego i R.M. Ryana a efektywność realizacji wymagań związanych z pracą"* przygotowana została pod kierunkiem dra hab. prof. UKSW Henryka Gasiuła. Jej Autor skoncentrował się na poszukiwaniu tych czynników środowiska pracy i podstawowych potrzeb psychologicznych, które są istotne dla kształtowania podmiotowości pracownika. Problematyka ta dotyczy więc szczególnie ważnego dzisiaj zagadnienia, z jakim mamy do czynienia na co dzień, a jest nim jakość i skuteczność funkcjonowania człowieka w środowisku pracy oraz związany z tym ogólna kondycja psychiczna pracownika.

Całość pracy obejmuje łącznie 139 stron i składa się z sześciu rozdziałów (uzupełnionych *Wstępem*, *Bibliografią* oraz *Załącznikami*). Rozprawa posiada zasadniczo poprawną strukturę, dzięki której prezentowane treści ułożone są logicznie. Występują natomiast drobne usterki formalne utrudniające odbiór zamieszczonych w pracy treści. Zaliczam do nich przede wszystkim zbyt skomplikowaną strukturę wewnętrzną poszczególnych rozdziałów (tzn. nadmierna moim zdaniem drobiazgowość) czy nieproporcjonalną objętość poszczególnych rozdziałów (np. rozdział II i IV – po 26 stron, a rozdział VI – tylko 5 stron).

Dwa pierwsze rozdziały pracy stanowią prezentację podstaw teoretycznych oraz stanu wiedzy w obszarze badań prowadzonych przez mgra M. Stolarskiego. W pierwszym z nich Doktorant wprowadza nas w problematykę środowiska pracy jako kontekstu dla kształtowania się podmiotowości pracownika, opisując sześć modeli/teorii: *Model Wymagania – Kontrola (JDC)*, *Model Wymagania – Kontrola – Wsparcie ((DCS)*, *Model braku równowagi pomiędzy wysiłkiem a nagrodą (ERI)*, *Teoria zachowania zasobów (COR)*, *Teoria Dopasowania Pracownika do Organizacji (P-O fit)* oraz *Model Wymagania – Zasoby Pracy (JD-R)*. W rozdziale drugim Autor opisuje wiodące podmiotowe aspekty pracy oraz znaczenie motywacji wewnętrznej dla efektywności jej wykonywania. Charakteryzuje więc kolejno wybrane: zasoby osobiste (*optymizm, poczucie własnej skuteczności, samoocena organizacyjna*), wymagania osobiste, potrzeby jako źródła motywacji i kształtowania się podmiotu, *Podstawowe Potrzeby Psychologiczne* i ich interakcje ze środowiskiem, a w konsekwencji aspekty podmiotowe i zaangażowanie wynikające z motywacji wewnętrznej.

Wszystkie rozdziały tej części pracy oparte są na bogatej i aktualnej - głównie anglojęzycznej - literaturze źródłowej (wykaz bibliografii to ponad 220 pozycji). Piśmiennictwo jest starannie i trafnie dobrane, chociaż moim zdaniem z wielu pozycji można było zrezygnować bez uszczerbku dla jakości i kompletności przeglądu. Niedostatkami natomiast jest to, że Doktorant dysponując tak bogatym materiałem skoncentrował się głównie na jego prezentacji, ograniczając zakres własnej jego krytycznej analizy - ciągle przypisy źródłowe utrudniają odbiór tekstu i sprawiają wrażenie, że Autor broni się przed ujawnianiem własnego rozumienia prezentowanych treści (lub też powątpiewa w swoje kompetencje w tym zakresie).

Część empiryczna rozprawy składa się z czterech rozdziałów. W pierwszym z nich Doktorant miał za zadanie zaprezentować metodologię badań własnych. Czytając tytuł rozprawy doktorskiej oczekiwałem, że Doktorant w sposób jednoznaczny sformułuje postawione przed własnym programem badawczym cele do osiągnięcia; problem badawczy z jakim się zmierzy; pytania badawcze na które będzie poszukiwał

odpowiedzi; hipotezy które podda weryfikacji; a także procedurę badawczą jaką w związku z tym zrealizuje. Tymczasem miałem poważne trudności z precyzyjną identyfikacją celów programu badawczego, albowiem:

- tytuł pracy zapowiadał, że Autor podejmie trud identyfikacji związku między *„stopniem zaspokojenia podstawowych potrzeb psychologicznych (...) a efektywnością realizacji wymagań związanych z pracą* (str. tytułowa),
- we *Wstępie* czytam najpierw, że dzięki badaniom *„możliwe będzie wskazanie, które aspekty stanowią istotniejszy predyktor ogólnego stanu zdrowia. Czy będą to czynniki środowiska pracy, czy aspekty podmiotowe?* (str. 1)
- a następnie, że Autor skoncentruje się na *„...poszukiwaniu odpowiedzi na pytanie, w jakim stopniu podstawowe potrzeby psychologiczne przy uwzględnieniu czynników środowiskowych wiążą się z efektywnością (realizacji?) wymagań związanych z wymaganiami pracy* (str. 2),
- zaś w rozdziale metodologicznym nie znalazłem informacji na ten temat, a jedynie hipotezy dotyczące *„predyktorów ogólnego stanu zdrowia psychicznego”* (str. 55 i następane,
- nie znalazłem również satysfakcjonującego mnie postawienia przez Autora znaku równości między *„efektywnością realizacji wymagań związanych z pracą”* (jak jest w tytule pracy) a *„ogólnym stanem zdrowia psychicznego”* (jak jest w przyjętych hipotezach i szeregu opisach.

W konsekwencji nie znalazłem też precyzyjnie sformułowanego problemu badawczego, zdefiniowanych zmiennych i ich wskaźników. Znalazłem natomiast dziewięć hipotez dotyczących identyfikacji istotnych predyktorów ogólnego stanu zdrowia psychicznego, z których część posiada ograniczone uzasadnienie teoretyczne.

Niedosyt pozostawia również uzasadnienie i prezentacja zastosowanych w badaniach narzędzi badawczych. Autor ograniczył się jedynie do zasygnalizowania z jakich narzędzi skorzystał, nie podając natomiast ich wartości psychometrycznej (a ponieważ są to narzędzia o ograniczonej dostępności i popularności warto było rozważyć możliwość ich pełniejszego opisu i zamieszczenia ich protokołów w aneksie).

W celu weryfikacji przyjętych hipotez Doktorant przeprowadził badania w 130-osobowej grupie pracowników jednego zakładu pracy (firma IT). Badania deklaratorywnie były dobrowolne i anonimowe, skutkiem czego Doktorant nie kontrolował struktury socjodemograficznej grupy (poznał ją post factum) – grupa jest więc wysoce zróżnicowana w uwzględnionych kryteriach, co stwarza ryzyko zniekształcenia uzyskanych wyników badań.

W ostatnich trzech rozdziałach Doktorant dokonuje analizy uzyskanych wyników badań (rozdział IV), prezentuje dyskusję uzyskanych wyników badań w świetle dotychczasowego stanu wiedzy oraz własnych problemów badawczych (rozdział V) oraz formułuje wnioski końcowe (rozdział VI pełniący funkcję *Zakończenia*). Poznajemy zatem najpierw wnikliwy opis zastosowanych procedur statystycznych (choć moim zdaniem winien on się znajdować w rozdziale metodologicznym), a następnie Autor prezentuje kolejno analizę rzetelności, analizę trafności różnicowej oraz analizę predykcyjną (poczynając od pojedynczych predyktorów, a kończąc na predyktorach uwzględnionych w wybranych modelach) zgromadzonych wyników badań.

Prowadzone analizy opierają się na trafnie dobranych procedurach statystycznych i są wszechstronnie prezentowane tabelarycznie i ilustrowane graficznie (zgodnie ze standardami APA). Pomimo tych niewątpliwych atutów lektura tego rozdziału wzbudziła u mnie również kilka wątpliwości merytorycznych, z których trzy zasługują na szczególną uwagę:

1. przede wszystkim sposób prowadzonych analiz może stwarzać u czytelnika wrażenie, że Autor koncentruje się na narzędziach i wskaźnikach, a nie na jakości funkcjonowania,
2. warto było zachować większy umiar w prezentowaniu uzyskiwanych wskaźników liczbowych, albowiem wbrew intencjom Autora zamiast pomagać – utrudniają one odbiór prezentowanych treści (zwłaszcza, że znajdują się w załączonych tabelach),
3. w konsekwencji drobiazgowa prezentacja uzyskanych wyników badań sprawia, iż gdzieś w natłoku szczegółowych opisów i porównań różnych zmiennych znika nam człowiek.

Prowadzona przez Autora w rozdziale V dyskusja wyników badań własnych uwzględnia również dwie perspektywy: relacji pojedynczych predyktorów z ogólnym stanem zdrowia psychicznego oraz relacji uwzględnianych w wybranych modelach. Natomiast ostatni szósty rozdział to *Wnioski końcowe*, w których Autor skoncentrował się na ograniczeniach i słabościach modelu będącego podstawą programu badawczego (niektóre z nich to dobra ilustracja porzekadła: *Mądry Polak po szkodzie*) oraz na rekomendacjach na przyszłość (które sformułowane są wyłącznie z perspektywy badacza, jakby Autor zapomniał, że psychologia to nauka stosowana, a więc o wartości badań w olbrzymiej mierze decyduje ich aspekt aplikacyjny).

Reasumując przedstawione powyżej opinie pragnę stwierdzić, iż niezależnie od zasygnalizowanych uwag krytycznych (spośród których część ma charakter dyskusyjny) rozprawa doktorska mgra Mikołaja Stolarskiego stanowi wartościowe opracowanie naukowe, albowiem spełnia w zadawalającym stopniu najważniejsze standardy dotyczące rozpraw doktorskich. Podstawowe z nich to:

- zajęcie się wyjaśnianiem ważnego społecznie problemu, jakim jest poznanie predyktorów jakości funkcjonowania człowieka w sytuacji pracy zawodowej;
- zaprojektowanie i zrealizowanie procedury badawczej opartej na *teorii podstawowych potrzeb psychologicznych* E.L. Deciego i R.M. Ryana (opracowanej samodzielnie przez Doktoranta);
- obszerne wykorzystanie współczesnej, trafnie dobranej i poprawnie analizowanej światowej literatury źródłowej - w tym również polskiej – co czasem dawało wręcz wrażenie zniewolenia Autora cudzymi pracami i obawą przed dzieleniem się z czytelnikiem własnym krytycznym oglądem rzeczywistości;
- poprawne przeprowadzenie analiz ilościowych i jakościowych uzyskanego materiału badawczego;
- trafne refleksje Autora na temat ograniczeń i niedostatków własnego programu badawczego;
- zwerbalizowanie interesujących propozycji dalszych badań psychologicznych w obszarze, którego dotyczy rozprawa doktorska;

- przygotowanie rozprawy zasadniczo zgodnie ze standardami APA.

Uwzględniając powyższe stwierdzam, iż praca mgra Mikołaja Stolarskiego zatytułowana *"Stopień zaspokojenia podstawowych potrzeb psychologicznych w ujęciu E.L. Deciego i R.M. Ryana a efektywność realizacji wymagań związanych z pracą"* spełnia określone w ustawie z dnia 20 lipca 2018 r. *Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce. Rozdz.2*, wymogi stawiane przed rozprawą doktorską i wnioskuję o dopuszczenie Doktoranta do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Lublin, 25.09.2022 rok

dr hab. prof. WSEI Zbigniew B. Gaś